

พุทธนวัตกรรมในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพุทธศิลป์ด้านเสนาสนะ*

STUDY THE VALUE OF BUDDHIST INNOVATIONS: A CASE STUDY OF BUDDHIST ART IN SENASANA

พระสมุห์สายยันต์ วิจารณ์โท (โลหิตดี)

Phrasamu Saiyan Visarado (Lohitdee)

พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ (วันยาว)

Phramaha Mit Thitapanyo (Wanyao)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand.

E-mail: saiyant1212.ud@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ เป็นการนำเสนองานนวัตกรรมในทางพระพุทธศาสนา เป็นงานที่เกี่ยวกับการก่อสร้างเสนาสนะที่ทรงอนุญาติ เช่น วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น เป็นต้น การพัฒนาการของงานนวัตกรรมในสมัยพุทธกาล ที่เกี่ยวกับการสร้างวัดและเสนาสนะ เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน และวัดมีชื่อเรียกต่างกันไป เช่น อาราม อาวาส หรือ วิหาร คุณค่าของงานนวัตกรรม พึ่งเกิดเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ในสังคม ทั้งเศรษฐกิจ ชีวิต และศาสนา ค่านิยมของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แม้สังคมวัด สังคมบ้าน และสังคมโรงเรียน ก็เปลี่ยนแปลงเช่นกัน คือ บ้าน วัด โรงเรียน ที่มุ่งให้มนุษย์มีการพัฒนาตนเอง มองเห็นความสำคัญของชีวิตโดยอาศัยหลักศีลธรรมเข้ามาเป็นเครื่องสอดส่อง ดูแล อย่างจริงจัง ไม่เป็นเพียงแค่การศึกษาให้รู้จักภายนอกหรือจากรายอย่างเดียว แต่มีการแสดงออกของตัวบุคคลในสังคมนั้น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เดียวกัน คือการใช้งานนวัตกรรมของพระพุทธศาสนา ให้ถูกต้องตามสิกขาบทหรือพระธรรมวินัย ไม่หลงใหลในอำนาจและลาภสักการะใดทั้งสิ้น อันจะเป็นผลดีแก่การเจริญสมณธรรม สามารถประพฤติพรหมจรรย์ได้อย่างบริสุทธิ์ พระพุทธศาสนานับยกย่องศิลปะว่าเป็นอุดมมงคลของชีวิต การร่ำเรียนศิลปะของพระสงฆ์ เช่น ศิลปะการเย็บผ้าจีวร การปฏิสังขรณ์วัดวาอารามที่ชำรุดทรุดโทรม เป็นสิ่งจำเป็น ในการเรียนศิลปะเหล่านี้ ไม่ถือว่าเป็นการเรียนตริจฉานวิชา พระสงฆ์จึงต้องดูแลและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามที่ชำรุดทรุดโทรม ผู้ที่ไม่ทำต้องอาบัติทุกกฏ พระสงฆ์นั้นจึงควรมีบทบาทในการสร้างสรรค์งานศิลปะทั้งด้าน

*Received: 31 May 2021; Revised: 6 December 2021; Accepted: 8 December 2021

จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม การสอนศิลปะการก่อสร้างที่เรียกว่า นวัตกรรมเป็นหน้าที่
อย่างหนึ่งของพระสงฆ์

คำสำคัญ: นวัตกรรม, ความเชื่อ, พุทธศิลป์, เสนาสนะ

Abstract

This academic article presents innovations in Buddhism. It is a work related to the construction of senasanas that have been granted by His Highness, such as a viharn, a thatched house, a one-story house, a bald house, etc. The development of innovation works in the Buddha's time. Concerning the building of the temple and the Senasana caused by the faith of the villagers and temples have different names, such as monastery, abbot or viharn, the value of innovation should be beneficial to human beings in society, both economy, life and religion. Human values are constantly changing, even temple society, home society and school society. It has also changed, namely houses, temples, schools that aim for human self-development. Seeing the importance of life by relying on moral principles as a tool to take care of it seriously, not just outside education or from textbooks alone. But there is an expression of the person in that society. To achieve the same objective is the innovative use of Buddhism. To be in accordance with the rules or disciplines not obsessed with power and fortune at all which will be beneficial to the development of enlightenment able to practice celibacy Buddhism regards art as the auspiciousness of life. Learning the arts of monks, such as the art of sewing robes Restoration of dilapidated temples It is essential to study these arts. It is not considered to be a study of Tirajan subjects. The monks had to take care of and restore the dilapidated temples. Those who fail to do so must penalize every rule. Therefore, monks should play a role in the creation of art in painting, sculpture and architecture. Teaching the art of construction called Innovation is a duty one of the monks

Keywords: innovation, belief, Buddhist art, Senasana

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนให้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าประทานหลักในการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการแสดงธรรม คือ ให้มีเนื้อหาต่อเนื่องกันไปตามลำดับ ชี้แจงแสดงเหตุผลให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละประเด็น แสดงธรรมเพราะอาศัยความเอ็นดูต่อสรรพสัตว์ มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง แสดงธรรมโดยไม่เห็นแก่อามิสสินจ้าง และไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น (อง.ปญจก. (ไทย), 22/159/263) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากการแสดงธรรมแล้ว ก็ยังมีงานรูปแบบอื่น ๆ อีก ที่ยังความเลื่อมใสให้เกิด เช่น งานนวัตกรรมการก่อสร้าง หรือที่เรียกว่าการสาธารณูปการในปัจจุบัน และงานด้านสาธารณูปการ คือ การดูแลนวัตกรรมการก่อสร้างเสนาสนะที่อยู่อาศัย และการใช้คนวัดให้ทำงาน (วิ.จุ. (ไทย), 7/2940/89-150)

การส่งเสริมสาธารณูปการในพระพุทธศาสนา มีหลักฐานไว้ว่า พระพุทธศาสนาส่งเสริมพระภิกษุให้เข้าไปมีบทบาทในสังคม และยกย่องการกระทำที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขต่อสาธารณชน ดังเรื่องในอังคุรเพตวัตถุ (ขุ.เปต. (ไทย), 26/257-294/209-215) มีเรื่องเล่าว่า มหมาณพได้นำผู้คนทำการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการทำความสะอาดสถานที่ต่าง ๆ สร้างถนนหนทาง สร้างศาลาที่พักสำหรับคนเดินทาง ขุดบ่อน้ำกินน้ำใช้ สร้างสะพาน และสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์อื่น ๆ เป็นจำนวนมาก การกระทำดังกล่าว ถือว่าเป็นบุญกุศลมาก เมื่อเขาสิ้นชีวิตลง บุญกุศลนั้นได้อำนวยให้มหมาณพและคณะได้ไปสวຍสุขในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

การสร้างวัดและเสนาสนะในสมัยพุทธกาล เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน และวัดมีชื่อเรียกต่างกันไป เช่น อารามบ้าง อาวาสบ้าง วิหารบ้าง วัดใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ เป็นที่สงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ชาวบ้าน และเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังคำที่พระธรรมปิฎกกล่าวไว้ในหนังสือ “พระพุทธศาสนาจะวิฤตต้องคิดให้ไกลรู้ให้ทัน” ว่า “วัดในพระพุทธศาสนานั้นสร้างขึ้นโดยชุมชน และเป็นของชุมชน กับทั้งจะต้องมีอยู่เพื่อประโยชน์สุขของชุมชน วัดกับชุมชนจึงดำรงอยู่สืบมาในระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน อย่างที่ว่าอาจารย์วัดคือเจ้าอาวาสก็เป็นอาจารย์ของชุมชนด้วย (พระธรรมปิฎก, 2545) โดยจุดเด่นมีทานบตีเป็นเจ้าภาพถวายเพียงผู้เดียว หรือมีการชักชวนผู้อื่นร่วมสร้างด้วย ปัจจุบันวัดยังใช้เป็นสถานที่สงเคราะห์ อนุเคราะห์ และสถานศึกษา นอกจากนี้แล้วยังพบอีกว่า รูปแบบการสร้างเสนาสนะมีการพัฒนาเรื่อย ๆ มา ตามยุคสมัยจนถึงปัจจุบัน โดยไม่ผิดไปจากพระธรรมวินัย เป็นพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ผู้รับสารได้รับสื่อหรือพุทธธรรมที่ถูกต้อง ก็จะช่วยให้ผู้รับสารนั้นเกิดทัศนคติที่ถูกต้อง คือ รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่เป็น และสามารถจัดการกับสิ่ง

เหล่านั้นตามทีควรจะเป็นให้เกิดประโยชน์แก่ตนและสังคม ไม่ให้มองเห็นและจัดการสิ่งทั้งหลายตามอำนาจกิเลส (พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), 2531)

งานนวัตกรรมในพระพุทธศาสนา

1) ความหมายของงานนวัตกรรม

นักวิชาการหลายท่านได้อธิบายความหมายของคำว่า “นวัตกรรม” ไว้ เช่น นวกัมมิกะ หมายถึง ผู้ดูแลนวัตกรรม, ภิกษุผู้ได้รับสมมติคือแต่งตั้งจากสงฆ์ ให้ทำหน้าที่ดูแลการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ในอาราม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546) นวัตกรรม แปลว่า การทำให้ใหม่, การทำใหม่ คือ การก่อสร้าง คือ งานที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ การดูแลจัดการวัดเรื่องเสนาสนะและถาวรวัตถุต่าง ๆ ภายในวัด รวมถึงการทำวัดให้สะอาดร่มรื่น เป็นต้น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548) โดยเรียกรวมว่า นวัตกรรม หรือ นวกัมมิกะ หมายถึง ผู้ชำนาญในการซ่อมแซม หรือในการก่อสร้าง (an expert in making repairs or in building) (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2535)

สรุปได้ว่า เสนาสนะในความหมายตามคัมภีร์พระไตรปิฎก คือ ที่อยู่อาศัยชนิดเดิม หรืออย่างแรก ไม่มีสิ่งรบกวนให้ได้ง่าย สะดวกแก่การใช้สอย ได้แก่ โคนไม้ ถ้ำ ป่าไม้ เพราะเป็นธรรมชาติมีอยู่มากมาย เป็นสิ่งที่ใช้เฉพาะบุคคลเท่านั้น มีขนาดใหญ่โต สะดวกต่อการดูแลรักษา และอีกนัยหนึ่งหมายถึง ศาลา ธรรมสภา และปราสาท ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์ทำขึ้นและมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยม สามารถเอื้อประโยชน์ด้านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ตามวาระสำคัญ ๆ จึงต้องมีลักษณะใหญ่โต หรูหรา สง่างาม ใช้ทุนสร้างมาก ต้องอาศัยบุคคลที่มีทุนทรัพย์หรือความพร้อมทุกอย่างเป็นผู้สร้างถวายเป็นผู้ดูแลรักษาเสนาสนะดังกล่าวมาก ตามจำนวนพื้นที่ใช้สอย ปกติงานนวกกรรมเป็นงานของชาวบ้าน พระสงฆ์มีหน้าที่อำนวยการหรือควบคุมดูแล ให้งานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดังเช่นพระมหาโมคคัลลานะได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้า ให้เป็นผู้อำนวยการสร้างบุพพารามของนางวิสาขา เรียกภิกษุผู้ทำหน้าที่นี้ว่า นวกัมมัญญายี (ผู้อำนวยการก่อสร้าง) บ้าง, นวกัมมิกะ (ผู้ดูแลนวกกรรม) บ้าง หรือนวการ (ผู้ก่อสร้าง) บ้าง

2) ความสำคัญของงานนวัตกรรม

ในพระวินัยปิฎก จุลลวรรค พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถึงความสำคัญของงานนวัตกรรมไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้นวัตกรรม ด้วยอาการเพียงวางก้อนดิน ด้วยอาการเพียงฉาบทาฝา ด้วยอาการเพียงติดตั้งประตู ด้วยอาการเพียงติดสายยู ด้วยอาการเพียงติดตั้งกรอบเช็ดหน้า ด้วยอาการเพียงทาสีขาว ด้วยอาการเพียงทาสีดำ ด้วยอาการเพียงทาสีเหลือง ด้วยอาการเพียงมุงหลังคา

ด้วยอาการเพียงผูกหลังคา ด้วยอาการเพียงติดให้หลบหลังคา ด้วยอาการเพียงปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ทรุดโทรม ด้วยอาการเพียงขัดถู ไม่พึงให้วัตรกรรม 20 ปี 30 ปี ตลอดชีวิต วิหารที่สร้างเสร็จแล้ว ชั่วโมงแห่งควนไฟ รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุให้วัตรกรรมวิหารที่ยังไม่ได้สร้าง หรือที่สร้างค้างไว้ ให้ตรวจดูวิหารเล็กแล้ว ให้วัตรกรรม 5-6 ปี ให้ตรวจดูงานในเรือนมุงแถบเดียวแล้วให้วัตรกรรม 7-8 ปี ให้ตรวจดูงานในวิหารใหญ่หรือปราสาทแล้วให้วัตรกรรม 10-12 ปี” (วิ.จ. (ไทย), 7/323/146 –147)

เห็นได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติเป็นสิกขาบท เพื่อกันมิให้ภิกษุกระทำผิดวินัย ถ้าภิกษุรูปใดกระทำความผิด ต้องปรับอาบัติทุกกฏ ถึงแม้จะเป็นเพียงอาบัติเล็กน้อยก็ตาม แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงติเตียน ในครั้งนั้นพุทธองค์ยังไม่ได้ทรงบัญญัติพระวินัยไว้ เมื่อมีเหตุเกิดขึ้นจึงทรงตรัสเรียกภิกษุผู้กระทำความผิดมาสอบถามว่าทำความผิดจริงหรือไม่ อย่างไร ถ้ากระทำความผิดจริง ก็ทรงยกเหตุขึ้นขึ้นเป็นบทบัญญัติเพื่อกันมิให้ภิกษุกระทำความผิดอีก ดังนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงให้ความสำคัญกับงานก่อสร้างมาก ก็เพื่อไม่ให้พระภิกษุรบกวนสัตว์ที่เข้ามาอาศัยอยู่ก่อน และไม่ให้รบกวนชาวบ้านจนเกินไป เพื่อไม่ให้ภิกษุกระทำความผิด

ประเภทของงานวัตรกรรมในพระพุทธศาสนา

ประเภทของงานวัตรกรรมในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาต และไม่ทรงอนุญาต ดังนี้

1) ประเภทงานวัตรกรรมที่ทรงอนุญาต

ประเภทงานวัตรกรรมที่ทรงอนุญาต คือ งานที่ทำแล้วไม่ผิดศีล ผิดวินัย ทำแล้วไม่มีใครติเตียน ดังที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก จุลวรรค ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงธรรมเพราะเหตุเป็นคัมภีร์ เพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเสนาสนะ 5 ชนิด คือ วิหาร 1 เรือนมุงแถบเดียว 1 เรือนชั้น 1 เรือนโล้น 1 วิหารย่อมป้องกันความหนาวร้อนและสัตว์ร้าย นอกจากนั้นยังป้องกันงู ยุง และฝนในคราวหนาวเย็น การถวายเป็นวิหารแก่สงฆ์เพื่อหลีกเร้นอยู่เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพินิจและเพื่อเห็นแจ้ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญว่า เป็นทานอันเลิศ อีกประการหนึ่ง ผู้เป็นบัณฑิตมีจิตเลื่อมใสในภิกษุพหูสูต ผู้ปฏิบัติตรง พึงถวายข้าว น้ำ ผ้าและเสนาสนะอันควรแก่ท่านเหล่านั้น ท่านเหล่านั้นย่อมแสดงธรรมอันเป็นเหตุบรรเทาสรรพทุกข์แก่เขา ซึ่งเมื่อเขารู้ทั่วถึงแล้วจะเป็นผู้ไม่มีอาสวะปรินิพพานได้ในชาตินี้ (วิ.จ. (ไทย), 7/315/131) เสนาสนะทั้ง 5 ประเภทเหล่านี้ มีความพิเศษออกไปจากจำพวกข้างต้น คือ เน้นการใช้สอยและความจำเป็นในเสนาสนะของหมู่คณะที่เพิ่มมากขึ้น

กว่าเดิม กล่าวคือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น และเรือนโถง ซึ่งมีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าที่อยู่จำพวกแรก โดยสามารถใช้บรรจุจำนวนผู้คนที่เข้ามาอาศัยได้มากขึ้น เป็นศาสนาสถานที่ผู้คนทั่วไปใช้ประโยชน์ร่วมกันได้เป็นอย่างดี แต่จะต้องใช้แรงงานคนสร้างอย่างมาก เป็นการร่วมกันสร้างด้วยความศรัทธาของประชาชนอีกด้วย จึงสำเร็จจุล่งไปได้ ส่วนถ้ามีขนาดใหญ่ สามารถใช้ประโยชน์ได้ ถ้าที่มีชื่อเสียง เช่น ถ้ำอชันตะ(Ajanta) มีลักษณะการสร้างโดยสกัดหินตามหน้าผา เป็นเสาค้ำ ผนัง เพดาน สลุป หรือ พระพุทธรูป (ปัญญา เทพสิงห์, 2548)

เห็นได้ว่า แม้ว่าพระพุทธร่องค์ทรงอนุญาตการสร้างศาสนาสถานแล้วก็ตาม แต่พุทธประสงค์ดังกล่าว ก็เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวบ้านในถิ่นนั้น ๆ ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของพระสงฆ์เท่านั้น มิใช่เป็นการสนับสนุนสิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุให้เป็นภาระแก่ชาวบ้าน แต่ให้เป็นไปตามกำลังความพร้อมของชุมชน อาศัยมูลเหตุดังกล่าวนี้ จึงเป็นเครื่องมือทดสอบฝึกฝนให้พระสงฆ์ไม่ติดอยู่กับที่อยู่ของตน และเกิดความเห็นที่ถูกต้องว่า สิ่งทั้งหลายเป็นเพียงศาสนาสถานเท่านั้น มิใช่ของเรา มิใช่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง รู้จักวางใจเป็นกลางได้ จะได้ไม่หมกมุ่นอยู่กับที่อยู่มากเกินไปจนขอบเขต ฉะนั้น การพัฒนาวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับความเป็นสมณะจะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด จึงอยู่ที่ตัวศาสนทายาทว่า มีความรู้ความเป็นอยู่ที่เหมาะสมหรือไม่อีกด้วย หากสามารถทำความเข้าใจที่ถูกทิศทางปฏิบัติ ย่อมเป็นการปูพื้นฐานของชีวิตไปในตัว จึงมีความจำเป็นในการสื่อสารให้สังคมภายนอกได้รับทราบเป็นอย่างยิ่ง เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจกันระหว่างกลุ่มชนทั้งสองฝ่ายให้เกิดการปฏิบัติตัวที่ถูกต้อง

2) ประเภทงานวัตรกรรมที่ไม่ทรงอนุญาต

ประเภทงานวัตรกรรมที่ไม่ทรงอนุญาต คือ งานที่ทำลงไปแล้วผิดพระวินัย ดังเรื่องสร้างวิหาร มีพื้นที่อันสงฆ์มิได้แสดงให้ ดังนี้ ภิกษุสร้างวิหารที่สงฆ์มิได้แสดงพื้นที่ให้ เป็นพื้นที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัติทุกกฏ 2 ตัวกับอาบัติสังฆาทิเสส 1 ตัว สร้างวิหารที่สงฆ์มิได้แสดงพื้นที่ให้ เป็นพื้นที่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัติทุกกฏกับอาบัติสังฆาทิเสส สร้างวิหารที่สงฆ์มิได้แสดงพื้นที่ให้ เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัติทุกกฏกับอาบัติสังฆาทิเสส และถ้าสร้างวิหารที่สงฆ์มิได้แสดงพื้นที่ให้ เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (วิมहा. (ไทย), 1/372/406) งานวัตรกรรมดังกล่าว มีรายละเอียดดังนี้

1) สร้างวิหาร มีพื้นที่อันสงฆ์แสดงให้ ภิกษุสร้างวิหารที่สงฆ์แสดงพื้นที่ให้ เป็นพื้นที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัติทุกกฏ 2 ตัว สร้างวิหารที่สงฆ์แสดงพื้นที่ให้ เป็นพื้นที่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัติทุกกฏ สร้างวิหารที่สงฆ์แสดงพื้นที่ให้ เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย

เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัตินทุกกฎ และถ้าสร้างวิหารที่สงฆ์แสดงพื้นที่ให้ เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ไม่ต้องอาบัติ (วิ.มหา. (ไทย), 1/372/407)

2) สร้าง มีพื้นที่อันสงฆ์ได้แสดงให้ ภิกษุสั่งว่า “จงสร้างวิหารให้เรา” ผู้รับคำสั่ง สร้างวิหารที่สงฆ์ไม่ได้แสดงพื้นที่ให้ เป็นพื้นที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัตินทุกกฎ 2 ตัว กับอาบัติสังฆาทิเสส 1 ตัว ฯลฯ เป็นพื้นที่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัตินทุกกฎกับอาบัติสังฆาทิเสส ฯลฯ เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัตินทุกกฎกับอาบัติสังฆาทิเสส ฯลฯ เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัตินสังฆาทิเสส (วิ.มหา. (ไทย), 1/373/407)

3) สร้าง มีพื้นที่อันสงฆ์แสดงพื้นที่ให้ ภิกษุสั่งว่า “จงสร้างวิหารให้เรา” ผู้รับคำสั่ง สร้างวิหารที่สงฆ์แสดงพื้นที่ให้ เป็นพื้นที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัตินทุกกฎ 2 ตัว ฯลฯ เป็นพื้นที่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัตินทุกกฎ ฯลฯ เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัตินทุกกฎ ฯลฯ เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ไม่ต้องอาบัติ (วิ.มหา. (ไทย), 1/373/407)

4) หลีกไป ไม่ได้สั่ง สงฆ์ไม่ได้แสดงพื้นที่ให้ ภิกษุสั่งว่า “จงสร้างวิหารให้เรา” แล้วหลีกไป แต่ไม่ได้สั่งว่า “วิหารนั้น สงฆ์ต้องแสดงพื้นที่ให้ ต้องเป็นพื้นที่ไม่มีอันตรายและต้องมีบริเวณโดยรอบ” ผู้รับคำสั่ง สร้างวิหารที่สงฆ์ไม่ได้แสดงพื้นที่ให้เป็นพื้นที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัตินทุกกฎ 2 ตัว กับอาบัติสังฆาทิเสส 1 ตัว ฯลฯ เป็นพื้นที่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัตินทุกกฎกับอาบัติสังฆาทิเสส ฯลฯ เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัตินทุกกฎกับอาบัติสังฆาทิเสส ฯลฯ เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัตินสังฆาทิเสส (วิ.มหา. (ไทย), 1/374/408)

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นงานวัตรกรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาต ในที่นี้ ไม่ได้มีเพียงการสร้างวิหารเท่านั้น แต่ยังมีอีกมากที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาต เช่น เสนาสนะ อุโบสถ การซ่อมแซมเสนาสนะที่อยู่อาศัยที่ชำรุดทรุดโทรมเหล่านี้ พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตไว้เหมือนกัน การที่บุคคลทั้งหลายสร้างเสนาสนะถวายพระภิกษุในพระพุทธศาสนานั้น บัณฑิตทั้งหลายเชื่อถือกันว่าเป็นการตักกระแสกิเลส คือความตระหนักรู้ภัยสมบัติที่มีอยู่ในจิตของตน เรียกว่า เป็นบุญกิริยาวัตถุข้อต้น ๆ ขึ้นตอนต่อมาคือต้องรู้จักสงวนคุณค่าบุญนี้เอาไว้ และพยายามแสวงหาวิธีการอย่างอื่นที่สอดคล้องกัน โดยส่งเสริมสนับสนุนให้มีการซ่อมบุญคือ รู้จักบูรณะเสนาสนะสงฆ์ให้อยู่ในสภาพที่มั่นคง เพื่อกิจการงานพระศาสนา ลักษณะเสนาสนะที่จัดสร้างขึ้นก็มีความเป็นระเบียบวินัย มีการแบ่งพื้นที่ในการใช้สอยประโยชน์อย่างลงตัว ชัดเจน ไม่ผิดกับพระวินัยบัญญัติ ในที่นี้จะกล่าวถึงลักษณะเสนาสนะ

ดังกล่าวอยู่ 4 เขตพื้นที่ใหญ่ ๆ เพื่อให้เห็นหลักการและแนวทางการจัดสร้าง ดังนี้ 1. เขตพุทธาวาส 2. เขตธรรมาวาส 3. เขตสังฆาวาส 4. เขตอื่น ๆ (พระมหาไพฑูรย์ วิบุโล (เลิศฤทธิ์ ณะกุล), 2551)

มองดูด้านศักยภาพจะเห็นได้ว่า เมื่อวัดที่มีกิจการก่อสร้างถาวรวัตถุมากเพียงใด ภาระที่ต้องดูแลซ่อมแซมก็ย่อมมีมากขึ้นตามเพียงนั้น พระสงฆ์ก็มีเวลาไม่พอที่จะอบรมชาวบ้าน เป็นเหตุให้พระสงฆ์เองก็ไม่เห็นคุณค่าของการเผยแผ่หลักธรรมไปและการฝึกปรือเป็นตัวอย่างของผู้ให้ (ธรรมทาน) เกียจคร้านต่อการประพฤติปฏิบัติตน วัดบางแห่งจึงยังมีเสนาสนะรกรุงรังสกปรก ไม่เป็นที่เจริญศรัทธาแก่ผู้พบเห็น เกิดความทรมานจนเป็นแหล่งสำหรับก่ออาชญากรรมทางสังคม เพราะถูกทอดทิ้ง ไม่เอาใจใส่จากพุทธบริษัท บางแห่งก็มีความสมบูรณ์ ทั้งนี้ อาจเกิดจากปัญหาที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น คือ เป็นสังคมที่เป็นปัจเจก (เฉพาะกลุ่ม) ความต้องการด้านศาสนธรรมที่มีมากกว่ากัน เช่น มีทัศนคติเรื่องความดีความชั่วไม่เหมือนกัน การตัดสินใจเชื่อมั่นต่างกันไปด้วย เพราะหากพิจารณาไม่เห็นเหตุก็อาจไม่เชื่อกรรมหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาว่าจะเป็นผลดี-ผลชั่วได้อย่างไร

พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของประชาชนในทุกด้าน ๆ โดยเฉพาะด้านการศึกษา พุทธศาสนาย่อมจริงจังถ่องแท้ ไม่พึงติดอยู่แค่เปลือกนอก อย่าพึงบ้ายเบี่ยงว่ามีใช้หน้าที่ของตน การที่จะทำพระพุทธศาสนาให้เป็นวิถีแห่งสันติสุข และสันติภาพโลกนั้น พระสงฆ์มีหน้าที่โดยตรง เพราะหากสังคมมีระเบียบ ประชาชนก็มีความสุข พระสงฆ์ก็สามารถนำธรรมะออกมาเผยแผ่ได้สะดวก หากสังคมอ่อนแอ เพราะไม่ศรัทธาหรือเกิดวิกฤติการณ์ทางคุณธรรมจริยธรรม

คุณค่าของงานนวัตกรรมในพระพุทธศาสนา

1) คุณค่าต่อจิตใจ

งานนวัตกรรมเป็นรูปแบบการจัดการ จำเป็นต้องมีความคล้อยกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลหรือดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จตามนโยบายที่วางไว้ จึงใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า 4 ประการ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2545) คือ 1. สันติสนา 2. สมาทปนา 3. สมุตเตชนา 4. สัมปหังสนา เป็นตัวเชื่อมระหว่างสังคมฆราวาสกับสังคมพระสงฆ์ เพื่อให้เกิดความเกี่ยวเนื่องกันทั้งสองฝ่าย โดยชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจต่อแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้อง ตั้งแต่การปฏิบัติตามศาสนพิธี การรักษาศีล การเจริญภาวนา หรือการขจัดกิเลสอย่างต่ำ ๆ จนถึงกิเลสอย่างละเอียด แม้การรู้จักละบาปหรือสิ่งอันเป็นอกุศล เป็นการเปลี่ยนทิศทางจิตให้หันมาสู่ทางสงบด้วยหลักของโยนิโสมนสิการ คือ การพิจารณาแยกวิธีการทำบุญที่รวดเร็ว ถูกวิธี ก็จัดเป็นบุญกิริยาวัตถุได้เช่นกัน โดยการทำให้มั่นใจต่อการบำเพ็ญบุญว่าตรงตามกระบวนการทางพระพุทธศาสนาแน่นอน คุณค่าในที่นี้ทำให้

สามารถปฏิบัติต่อสังคม มีหลักการดำเนินชีวิต เหมือนเรือที่มีหางเสือแล่นไปในแม่น้ำได้สะดวก ถึงที่หมายโดยสวัสดิภาพ

งานนวัตกรรมจึงเป็นการสร้างศรัทธาที่สำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา เมื่อประชาชนต่างพากันห้วงในคุณค่าศาสนสถานที่ยปรากฏอยู่ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ตนเคารพนับถือ เป็นการช่วยให้ชีวิตของบุคคลหันเข้าหาศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจ (มีหลักใจ) สามารถดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจ ไม่หวั่นเกรงภัยใด ๆ หรือการสร้างในลักษณะเป็นการจารึกคุณงามความดีของบรรพชนไว้ วัดถวายเป็นอุทิศพระสงฆ์ประจำอาราม จัดเป็นบุญกิริยาวัตถุ ข้อทานมัย (บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน) เพราะเป็นการสละความตระหนี่ในทรัพย์สินภายนอกออกไป ไม่ปล่อยให้มียึดต่อการทำความเจริญด้านจิตวิญญาณโดยแท้ ให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ วัฒนธรรม การศึกษา และพิธีกรรม ล้วนมีบทบาทต่อผู้คนทุกระดับ แม้บุคคลผู้เป็นสมมติเทพคือพระเจ้าแผ่นดิน ก็ทรงยกย่องในหลักศาสนายึดถือการเป็นแบบอย่างการประกอบความดีเหมือนกัน ยกตัวอย่าง เช่น พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติ ให้รู้จักหวงแหนแผ่นดินของตน มาจนทุกยุคทุกสมัย ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย-อยุธยา-ธนบุรี-รัตนโกสินทร์ถึงปัจจุบัน ทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะหรือศาสนูปถัมภกเป็นเวลายาวนาน

2) คุณค่าด้านทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

การที่บุคคลทั้งหลายสร้างเสนาสนะถวายพระภิกษุในพระพุทธศาสนานั้น บัณฑิตทั้งหลายเชื่อกันว่า เป็นการตดกระแสบกีส คือ ความตระหนี่ทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่ในจิตของตน เรียกว่า เป็นบุญกิริยาวัตถุข้อต้น ๆ ขั้นตอนต่อมา คือ ต้องรู้จักสงวนคุณค่าด้านบุญนี้เอาไว้ และพยายามแสวงหาวิธีการอย่างอื่นที่สอดคล้องกัน โดยส่งเสริมสนับสนุนให้ม้งานนวัตกรรม เพราะแนวคิดการซ่อม คือ รู้จักบูรณะเสนาสนะสงฆ์ ให้อยู่ในสภาพที่มั่นคง เพื่อกิจการงานพระศาสนา เช่น ซ่อมกุฎี-วิหาร-โบสถ์-ศาลา กิจกรรมเหล่านี้ ถือเป็นบุญกิริยาวัตถุ ข้อเวทย์ยาวัจฉมัย เพราะเป็นการช่วยเหลือของพระพุทธศาสนาโดยรวม

มองดูด้านศักยภาพจะเห็นได้ว่า วัดบางวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจชาวบ้านตั้งแต่ในอดีตมาที่สามารถเป็นที่พึ่งพิงแก่ชุมชนหรือท้องถิ่นได้อย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตในสังคมนั้น ๆ คือ เป็นสถานที่ฝึกอบรมเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ให้การศึกษาด้านจิตวิญญาณต่อประชาชนได้เป็นอย่างดี ทุกอย่างบริการให้เปล่าอีกต่างหาก เพราะพุทธศาสนาประกอบไปด้วยองค์รวมมากมาย กล่าวคือ ตัวศาสนบุคคล (พระภิกษุ-สามเณร) ศาสนธรรม (หลักธรรมคำสอน) ศาสนวัตถุ (เครื่องมือและสถานที่อยู่อาศัย) ซึ่งทั้ง 3 อย่างจะเกิดมิได้ หากขาดตัวบุคคลคือพระสงฆ์เป็นผู้ชี้แนะพาให้สาธุชนให้ศึกษา ค้นคว้า ปฏิบัติ ปฏิเวธจนถึงจุดเป้าหมายสูงสุดแห่งพรหมจรรย์คือพระนิพพาน (ที่ดับทุกข์) พระสงฆ์ก็เป็นแบบอย่างได้ในทาง

ปฏิบัติตนให้สูงค่า ประชาชนก็ไม่หลงทางชีวิต บำรุงรักษาศาสนาได้อย่างเต็มศรัทธา เมื่อทำอะไรไม่ทำ เหยาะเหยอะต้องทำให้สำเร็จ “อุปปฏิภาณิตา ปธานสมิ” ไม่ทอดทิ้งในการบำเพ็ญเพียร ไม่ยอมแพ้ง่าย ๆ ในการทำความดี “ล้มเพราะก้าวไปข้างหน้าดีกว่ายืนแต่ทำอยู่กับที่” ในขณะทำงานนั้น พัฒนาตนเองไปด้วย สร้างโอกาสไปด้วย (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2548) และไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนแปลงไป ก็ยังคงเป็นแม่แบบหรือเป็นแบบอย่างที่ดีงามของพระภิกษุสงฆ์และประชาชนทั่วไปในสังคม

คุณค่าของงานนวัตกรรมการซ่อมหรือสร้างเสนาสนะ จัดว่าเป็นบุญเป็นกุศลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงมีความจำเป็นอย่างมาก โดยประชาชนทุกภาคส่วนต้องถือเป็นหน้าที่ หลักของพระสงฆ์จะสามารถนำเสนอต่อชุมชนนั้น ควรเป็นกิจกรรมที่สนองนโยบายของการศึกษาในสังคม นอกจากนั้น การเผยแผ่และวิสัยทัศน์กว้างไกลในการคิดใหม่ทำใหม่ก้าวไกลก้าวหน้ามุ่งพัฒนาสังคม (บำรุง สุขพรรณ, 2546) ควรลดช่องว่างความเห็นแก่ตัว นำมาสู่การปฏิบัติ คือ การมีส่วนร่วมในการทำความดี หรือทำงานนวัตกรรมการ ที่เป็นการทำความสะอาดบริเวณศาสนวัตถุ เพื่อให้วัดที่มีพระภิกษุสงฆ์มีจำนวนน้อย แต่มีบริเวณที่ต้องรักษาความสะอาดกว้าง จะได้อาศัยกำลังจากประชาชน เป็นการช่วยเหลืองานพระศาสนา และจัดระบบสิ่งแวดล้อมภายในศาสนสถานใกล้บ้านตนให้มีความสะอาด ซึ่งทางวัดจะจัดเป็นกิจกรรมพัฒนาท้องถิ่นขึ้นก็ได้ ควรดำเนินกิจกรรมทุกอย่าง ทำให้จริงจังต่อเนื่อง เป็นระบบ จึงจะเกิดผลสัมฤทธิ์แก่ทุกฝ่าย ดังพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสถึงการได้ฟังพาอาศัยกันระหว่างทั้งชุมชน เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่พึงปฏิบัติร่วมกัน

สรุปได้ว่า งานนวัตกรรมการเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการบนแนวทางของพระพุทธศาสนาหรือพระสงฆ์ กับสังคมชุมชนร่วมกันศึกษาและปฏิบัตินั้น ทุกอย่างควรเป็นกิจกรรมที่สร้างการพึ่งพาอาศัยกันของชุมชน พุทธบริษัทมีความมั่นคงทั้งด้านความเชื่อมั่น วิธีปฏิบัติ เป็นพลังแห่งการทำความสามัคคีปรองดอง ไม่เกี่ยงงอนว่าเป็นหน้าที่ของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนบริหารจัดการให้สมบูรณ์หรือเสื่อมลงในกิจกรรมนั้น ๆ ด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นการทำความสะอาดในชุมชน โรงเรียน และสถานศึกษา วัดวาอารามพึงจัดให้เป็นแบบอย่างที่ดี กิจกรรมเหล่านี้สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะการเชื่อมโยงของความร่วมมือระหว่างบ้าน โรงเรียน วัด ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันทุกรูปแบบทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น อาศัยสิ่งสำคัญ คือ ความรู้ความเข้าใจในกิจที่ทำ ย่อมทำให้เกิดผลบวกต่อสังคมคือพลังความสามัคคีของชุมชนในท้องถิ่นเหมือนในอดีตที่ผ่านมา

3) คุณค่าด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

งานนวัตกรรมมีคุณค่าต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เป็นการอนุรักษ์งานศิลปะของคนในชาติไว้เป็นคุณค่าด้านชีวิตที่แสดงออกถึงความภูมิใจ ภาษา วัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากศาสนา ความเชื่อจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก หากกล่าวถึงในอดีต ประเทศไทยได้รับอิทธิพลศิลปวัฒนธรรมอินเดีย เสนาสนะที่ทรงคุณค่าด้านจิตใจของชุมชนนั้น ๆ เป็นการผสมผสานไว้ด้วยงานศิลปกรรม ตามวัดวาอารามใหญ่ ๆ และที่ปรากฏในชุมชนนั้น ๆ ด้วยฝีมือของช่างผู้ชำนาญ หรือเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจของประชาชนในพื้นที่เอง ได้มีส่วนร่วมในการเชิดชู พิทักษ์ รักษา ไว้ซึ่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดจนศิลปกรรมต่าง ๆ ในวัด ซึ่งตั้งอยู่ในท้องถิ่นของตนอย่างทั่วถึง เพราะสิ่งเหล่านี้ มีคุณค่าด้านจิตใจ วิถีชีวิตของมนุษย์อย่างมาก ความเป็นชาติ เป็นสังคม จะไม่หายสูญไปจากจิตวิญญาณของมนุษย์เลย หากทุกคนไม่ลืมประวัติศาสตร์ของบรรพชนในชาตินั้น ๆ ของตน แม้เหล่านุชนรุ่นหลังก็จะสามารถศึกษา ค้นคว้า ถิ่นเป็นแบบอย่าง ถิ่นเป็นการศึกษาเล่าเรียนองค์ความรู้ความเข้าใจในชาติพันธุ์แห่งตน ไม่หลงใหลในอารยธรรมของชนชาติอื่น ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดวัฒนธรรมไร้ขอบเขตเหมือนประเทศต่าง ๆ ที่ถูกระบบวัฒนธรรมตะวันตกกลืนกินไปหมดสิ้น ไม่เหลือความเป็นอริปไตยของตน เรียกว่าสูญเสียอิสรภาพด้านจิตใจ ขอเพียงแต่มีองค์กรที่สามารถให้การสนับสนุนแก่ลูกหลาน ได้มีโอกาสได้ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมของชาติให้ถูกต้องอย่างจริงจัง

อาจมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่เป็นกลไกสำคัญในการให้ความรู้ เพื่อให้เกิดเป็นพลังความสามัคคี ไม่เพียงทำตามหน้าที่ แต่ต้องรู้จักป้องกันข้อเสียหาย ซึ่งอาจเกิดเพราะภัยธรรมชาติ ภัยทางการเมือง ภัยทางการศึกษา ทุกฝ่ายต้องประสานใจ รักษาหวงแหน ในศิลปกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามท้องที่ของประเทศอย่างตรงไปตรงมา กล้าที่จะนำเอาวัฒนธรรมออกมาเสนอต่อสังคม โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ ต้องสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีที่ถูกต้องต่อประชาชน โดยปราศจากกิริยาเก๋โอ้อวดอย่างใด ไม่ว่าจะเป็นการแต่งตัวหรือเครื่องแบบ ภาษาที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติในท้องถิ่นของตนเอง นอกจากนี้แล้ว ควรสนใจในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตอย่างจริงจัง เป็นแบบอย่างแก่นุชนรุ่นหลังต่อไป

4) คุณค่าด้านการสื่อธรรม

คุณค่าด้านการสื่อธรรม หมายถึง คุณค่าของงานนวัตกรรม ที่แสดงออกถึงความหมายเชิงเป็นปริศนาธรรม คติธรรม สื่อสารถึงความจริงของพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ โดยปรากฏออกมาในงานศิลปะทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ มีทั้งรูปภาพ หรือตัวอักษรที่ใช้เป็นคำอธิบายความหมายของงานจิตรกรรมทั้งหมด ก่อให้เกิดองค์ความรู้แจ่มแจ้งได้ ซึ่งเป็นคุณค่าสูงสุดที่ควรเป็นมรดก มีคุณค่าแก่การศึกษาเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์ สืบทอด ถิ่นเป็นแบบอย่างในวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดี สื่อ

ธรรมเหล่านี้ ได้แก่ คัมภีร์ไบเบิล/หนังสือที่จารึกพระไตรปิฎก ปางพระพุทธรูป ซึ่งมีทั้งหมด 80 ปาง เช่น ปางห้ามญาติ ปางตรัสรู้หรือผจญมาร เป็นต้น เพราะเป็นแหล่งรวบรวมศิลปะด้านการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องดีงาม

การใช้รูปภาพเป็นสัญลักษณ์สื่อแทนการอ่านหนังสือสำหรับบุคคลบางกลุ่ม จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ได้ผล เพราะบ่งบอกเรื่องราวบนเสนาสนะถึงการใช้ชีวิตที่เป็นความฝัน ที่มีทั้งสุข-ทุกข์ปนกันไป และเป็นกุศโลบายในการเข้าถึงกฎแห่งกรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นดั่งกระจกส่องถึงพฤติกรรมของผู้คนในหลายระดับ สามารถศึกษาจากแหล่งโบราณสถาน ให้รู้ถึงคุณค่าของการดำเนินชีวิต ศิลปะจึงเป็นที่มาของนานาปัญหาที่เกิดขึ้นสังคมโลก

งานนวัตกรรมจึงจัดเป็นการสังสมบุญกิริยาวัตถุ ข้อทิฏฐุกรรม บุญสำเร็จด้วยการทำความเห็นให้ถูกต้อง มีปัญญา มีเหตุผล เช่น งานพุทธศิลป์ซึ่งสามารถสื่อถึงการเข้าถึงธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือประชาชนที่เลื่อมใส ทำตนให้เป็นกัลยาณมิตรต่อตนเองและผู้อื่น เป็นการทำลายความเห็นแก่ตัว มองเห็นความเป็นจริงตามสภาพนั้น ๆ คือการจัดระเบียบความคิดเห็นของมนุษย์อย่างแท้จริง นอกจากนี้ ยังสามารถจัดเป็นธัมมเทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการชี้แจงแสดงเหตุผลของการสร้างอันสงฆ์ไว้ในถาวรวัตถุเหล่านั้น สุดท้ายเป็นการฟังธรรมหรือธัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟัง-อ่าน-คิดตามผู้แสดง ซึ่งเป็นการกำจัดนิวรณ์ธรรมที่คอยขัดขวางจิตผู้ฟังธรรมให้ข้ามข้อสงสัย หรือเลิกถือการปฏิบัติธรรมในขั้นสูง ๆ ด้วยอาการแห่งสติสัมปชัญญะ คอยกำกับพร้อมมูลในอิริยาบถทั้งปวงที่แสดงออก

องค์ความรู้ใหม่

ในพุทธนวัตกรรม ทำให้ผู้ศึกษาได้ทราบว่า เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ในสังคมทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ ชีวิตศาสนา มนุษย์มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และมุ่งให้มนุษย์มีการพัฒนาตนเองมองเห็นสำคัญของชีวิตโดยอาศัยหลักศีลธรรมเข้ามาเป็นเครื่องสอดส่องดูแลอย่างจริงจัง ไม่เพียงแค่วิทยาความรู้จักแก่ภายนอกหรือจากตำราอย่างเดียว แต่มีการแสดงออกของตัวบุคคลในสังคมนั้น ๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกัน คือการใช้งานนวัตกรรมของพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องตามสิกขาบทหรือพระธรรมวินัย เป็นวัตรปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติของพระสงฆ์ที่จะต้องสร้างสรรค์งานศิลปะทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม หลังจากพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุทำ “นวัตรกรรมวิหาร” หรือการก่อสร้าง พระสงฆ์ได้สร้างสรรค์ลวดลายจิตร ทั้งลวดลายดอกไม้ ลวดลายเถาวัลย์ ลวดลายพันธุ์ไม้มงคล ลวดลายดอกจอกในพระวิหารมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล และได้อำนวยความสะดวกก่อสร้างตลอดทั้งการส่งสอนศิลปะแก่คฤหัสถ์ตามสมควร และได้นำไปเผยแพร่ในที่ต่าง ๆ จนก่อให้เกิดอารยธรรมพุทธศิลป์ทั่วภูมิภาคเอเชีย

สรุป

นวัตกรรม ปกติเป็นงานของชาวบ้าน พระสงฆ์มีหน้าที่อำนวยการหรือควบคุมดูแลให้งานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดังเช่นพระมหาโมคคัลลานะได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้าให้เป็นผู้อำนวยการสร้างบุพพารามของนางวิสาขา เรียกภิกษุผู้ทำหน้าที่นี้ว่า นวกัมมัญญา (ผู้อำนวยการก่อสร้าง) บ้าง นวกัมมิกะ (ผู้ดูแลนวัตกรรม) บ้าง หรือนวการ (ผู้ก่อสร้าง) บ้าง เสนาสนะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประสงค์ให้ภิกษุศึกษาคัดเลือก เสนาสนะที่สัปปายะหรือเหมาะสมแก่จริตของตน เช่น ไม้ใหญ่ เกินไป ไม้ไกลเกินไป ไม้ใกล้เกินไปจากหมู่บ้าน สำหรับฝึกฝนอบรมในการพัฒนากาย ใจ มีปัจจัย 4 พร้อมมูล เพื่ออำนวยการทำหน้าที่ของตนสมบูรณ์ หรือการทำประโยชน์แก่ตนและประโยชน์ต่อสังคม ควบคู่ไปด้วยกันตามความสมัครใจ ซึ่งไม่เป็นการประพฤติด่าช้า คือปล่อยสติให้หลงไปทางใดทางหนึ่งที่เรียกว่า กามตัณหา คือ 1) ความทะยานอยากใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ 2) ภวตัณหา ความทะยานอยากมีในรูปแบบต่าง ๆ 3) วิภวตัณหา คือไม่อยากมีไม่อยากเป็นในสิ่งอะไรทั้งปวง หากแต่ทรงแนะนำวิธีการปฏิบัติในชีวิตสมณะอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การวางท่าทีพิจารณาต่อเสนาสนะนั้น ๆ อย่างรอบคอบ ขณะเดียวกันก็ไม่ให้ทั้งการอนุเคราะห์แก่โลกหรือเป็นแบบอย่างต่อการพัฒนาตน โดยไม่เห็นแก่ความลำบากเพื่อสันติสุข สันติภาพในโลกด้วยความรู้แจ้งอย่างแท้จริง

พุทธนวัตกรรมในสมัยพุทธกาล มีเป้าหมายสร้างขึ้นโดยผู้มีจิตศรัทธา เพื่อเป็นสถานที่สะดวกเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สังกัดหลักเรือนอยู่ตามสมณะวิสัย แต่ในสมัยปัจจุบัน เนื่องจากการเจริญเติบโตของประชากร และค่านิยมในการที่จะก่อสร้างอาคารของตนให้ดูใหญ่โตอลังการมากกว่าการใช้สอยจริง หรือเป็นการแข่งขันกัน จึงทำให้วัดในสมัยปัจจุบันเกิดขึ้นอย่างมากมาย ซึ่งบางครั้งเสนาสนะต่าง ๆ ก็ใหญ่และมากเกินกว่าการดูแลรักษาของพระภิกษุ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับระหว่างสมัยพุทธกาล และสมัยปัจจุบัน สิ่งปลูกสร้างและอุปกรณ์เครื่องใช้ในศาสนสถาน ได้มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับยุคสมัย ซึ่งไม่ใช่สาระสำคัญ ประเด็นสำคัญคือการดูแลศาสนสถาน อุบาสกในสมัยพุทธกาลมีหน้าที่ในดูแลศาสนสถาน ตั้งแต่การก่อสร้าง ทำนุบำรุง ปฏิสังขรณ์ แต่ปัจจุบันการดูแลส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ ในทัศนะของผู้วิจัย มีความเห็นว่า หน้าที่ดูแลศาสนสถาน จำต้องเป็นของอุบาสก เนื่องจากว่าการให้พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ดูแล จะเป็นเหตุให้พระภิกษุสงฆ์หมิ่นเหม่ต่อการล่วงศีล ไม่ว่าจะเป็นซื้อรับทองและเงิน หรือซื้อแลกเปลี่ยนสิ่งของด้วยทองและเงิน

เอกสารอ้างอิง

- บำรุง สุขพรรณ. (2546). *บทบาทของพระสงฆ์ยุคปฏิรูป*. กรุงเทพมหานคร : สำนักเสริมศึกษาและ
บริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปัญญา เทพสิงห์. (2548). *ศิลปะเอเชีย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด*.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ช่อระกา.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2548). *การเผยแผ่เชิงรุก*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2545). *พุทธวิธีการสอน*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2545). *พุทธศาสนาจะวิกฤตต้องคิดให้ไกลรู้ให้ทัน*. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาไพฑูริย์ วิบุโล (เลิศฤทธิ์ ธนะกุล). (2551). *การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะใน
พระพุทธศาสนา. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2531). *เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิพุทธธรรม.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. (2535). *พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนาไทย-อังกฤษ อังกฤษ-ไทย*.
กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์.